

HOLOCAUST-Emlékműsor iskolarádiós megemlékezéshez

(forgatókönyv) – Az egyes fejezeteket leányok és fiúk felváltva olvassák be.

Ajánlatos előzőleg felvenni. (15 perc)

-----szignál-----

kedves Diákok!

Ma a holokaustt magyarországi áldozataira és halált megvető, önfeláldozó menekítőikre emlékezünk.

-----zene-----

„Fekszem a deszkán, férgek közt fogoly állat, a bolhák ostroma meg-megujúl, de a légersereg elnyugodott már. Este van, egy nappal rövidebb, lásd, újra a fogság és egy nappal az élet is. Alszik a tábor. A tájra rásiüt a hold s fényében a drótok újra feszülnek, s látni az ablakon át, hogy a fegyveres őrszemek árnya lépdél a falra vetődve az éjszaka hangjai közben.”

-----zene-----

1940–43 között Németországból, Ausztriából és a későbbi Csehszlovákia területéről Eichmann vezetése alatt Lengyelországba deportálták a zsidókat. Egy részüket a gettóba telepítették, másokat koncentrációs táborokba zártak. A foglyok napi 12-14 órát dolgoztak a német hadiipar számára; sokan belehaltak az éhségbe, az örök kegyetlenkedéseibe vagy az embertelen körülményekbe. 1942 januárjában tartották Berlin mellett az ún. *wannseei konferenciát*, ahol eltervezték a „végső megoldást”. Akiket nem öltek meg azonnal a gázkamrákban, azok munkatáborokba – mint Auschwitz-Birkenau – kerültek... Az áldozatok számát több különböző becslés próbálta felmérni. A széles körben elfogadott számok öt és hatmillió között mozognak.

Egyes Közép-Európai országokban már a német megszállás előtt kezdődtek meg a zsidóüldözések. Csehszlovákiában: 1939 előtt már megfosztották állampolgárságuktól őket, s a hozzájuk menekülő osztrák zsidókat visszatoloncolták. A holocaust-szakértő Karsai László történelmet idézzük:

„Mégis, minden jogfosztás, üldöztetés, deportálás és a fentebb említett két tömeggyilkosság ellenére megállapíthatjuk, hogy a magyar zsidók döntő többségének élete nem forgott közvetlen életveszélyben az ország német megszállásáig (1944. március 19.). 1942-ben törvényt hoztak a zsidók földbirtokainak árjásításáról, de a náci megszállásig nem nyúltak a zsidók városi ingatlanjaihoz, bérházaihoz, sőt a bankjaikhoz, gyáraikhoz sem. A hatalmas Weiss Manfréd gyárkomplexum, Közép-Európa egyik legnagyobb hadiüzeme (is) buzgón termelt a német és a magyar hadsereg számára. Magyar zsidók százezrei, és a Lengyelországból, a Cseh-Morva Protektorátusból, a „független” Szlovákiából hozzánk menekült zsidók ezrei 1944 márciusáig még jogosan reménykedhettek: ők, ellentétben lengyelországi, baltikumi, szerbiai stb. hitsorsosaikkal, túlélhetik a világháborút. Románia

vezetője, Ion Antonescu marsall 1942 októberében, némi habozás után, követve Mussolini és tábornokai, valamint Pétain marsall és nem utolsósorban Horthy Miklós példáját, nem engedélyezte a romániai zsidók deportálását. A Conducator döntése meglepetést okozott Berlinben. Románia 1942 októberéig, a zsidómentes Európáért folytatott küzdelem élharcosa volt. A román szoldateszka balkáni brutalitással deportált több százezer zsidót a Dnyeper és Dnyeszter folyók közötti területre, ahol többségük szörnyű szenvedések közepette halt meg. A román megszálló csapatok, csendőrök olykor még a náci tömeggyilkosokat is felháborító kegyetlenséggel gyilkolták halomra a hatalmukba került zsidókat. A nácikat elsősorban nem a tömeggyilkosságok ténye zavarta, hanem az, hogy a kirabolt, megkínzott, majd meggyilkolt emberek eltemetéséről a román hatóságok nem gondoskodtak. A román holocaust áldozatainak számát kb. 270-280.000 főre becsülhetjük.”¹ - Mi volt a helyzet Szlovákiában ugyanekkor? Szlovákiában 1939-ben összesen kb. 90.000 zsidó élt. 1942 tavaszán a nácikkal szövetséges országok közül az első között éppen Szlovákiából kezdték a zsidókat deportálni és őszig több mint 70.000 zsidót el is vittek különféle náci lágerekbe. Ekkor a szlovák vezetők leállították a zsidók deportálását, a férfiak egy részét munkatáborokban dolgoztatták, de Hitler állításával ellentétben, nem zárták valamennyi zsidót koncentrációs táborba. A szlovák zsidók sorsa véglegesen 1944 őszén, a Szlovákiai Nemzeti Felkelés leverése idején pecsételődött meg, amikor Himmler, azt gyanítva, hogy a zsidók nagy számban álltak a felkelők közé, elrendelte a maradék zsidóság deportálását”²

1942. december 2-án Kállay Miklós miniszterelnök jegyzékben tagadta meg a német követelések teljesítését leszögezve, hogy nem tartja lehetségesnek sem a sárga csillag bevezetését, sem azt, hogy deportálják a Magyarországon élő zsidókat.

Hazánk Németország és a hazai szélsőjobb oldali szervezetek nyomására - a zsidóság életét korlátozó törvényeket vezetett be. Erről így ír az Amerikai Zsidók Évkönyve:

„... azok közül, akik feladni kényszerültek eredeti foglalkozásukat, meglehetősen sokan találtak valamilyen kikaput, hogy ha nem is törvényesen, de mégis valami megtűrt jövedelemhez jussanak. Megengedték, hogy a zsidó közösség megszervezze a nagyarányú önszegélyezést. Azért volt képes erre, mert a földtulajdon kivételével nem sértették meg a zsidók tulajdonjogát egészen a végzetes 1944 tavaszáig. A zsidók biztonságban lakhattak eredeti otthonaikban; nem korlátozták mozgásszabadságukat, szabadon utazhattak és üdülhettek, és nem részesültek hátrányos megkülönböztetésben az élelmiszerek elosztása terén.” –

¹ Karsai László (SZTE): Túlélhették volna a magyar zsidók a holocaustot? Régi kérdés, új válaszok. www.ksze.hu/eload05.html :” ... magyar zsidók zöme akkor élhette volna túl a világháborút, ha Magyarország pontosan úgy kollaborál a harctéren a nácikkal, mint azt a románok tették, és Horthy Miklós kormányzó ugyanolyan gyorsan és ügyesen áll át a Vörös Hadsereg oldalára, mint azt Mihály román király tette. A végkövetkeztetés azért „ijesztő”, mert ha ez igaz, akkor - legalábbis Magyarország, és tegyük hozzá, Románia esetében - a zsidóknak addig volt esélyük a holocaust túlélésére, ameddig Hitler bízott abban, hogy Horthy és Antonescu hű szövetségese.”

² Karsai László (SZTE): Túlélhették volna a magyar zsidók a holocaustot? Régi kérdés, új válaszok. www.ksze.hu/eload05.html

Horthy Miklós kormányzó éppen ezzel magyarázta hazánk német megszállását: 1944. március 19-én Koronatanácsot hívott össze, és ezen részletesen elmondta, miről és milyen hangnemben tárgyalt vele a Führer:

„Hitler azt is kifogásolta előttem, hogy a zsidókkal szemben nem teszi meg Magyarország a szükséges intézkedéseket. Bűnünk tehát, hogy Hitler kívánságát nem teljesítettem, és nem engedem a zsidók lemészárlását. - A magyarországi zsidókérdés, pontosabban ennek „német minta” szerinti megoldása, vagy megoldatlansága igenis az 1944. március 18-i tárgyalások egyik központi témája, a megszállás egyik fontos oka volt.”³ -

1944. március 19. Magyarország német megszállásával, a németeket kiszolgáló Sztójay Döme miniszterelnök kormányzata alatt Adolf Eichmann SS-alezredes irányításával megkezdődik a magyar zsidók deportálása. Stark Tamás történész szerint mintegy 424 000 embert deportáltak hazánkból. A zsidóság összveszteségét 390 ezer körülire becsüli. A fékevesztett kegyetlenkedések mellett az önfeláldozó embermentésekre is számos példát jegyeztek föl. Martin Gilbert: Atlas of Jewish History c. művében a zsidóüldözéseknek áldozatul esők számát a kelet-európai országokban 74%-86% között becsüli, kivéve a mai Magyarországot, ahol ezt 28,20%, -ra teszi. Ez az igen nagy különbség csak a titkos mentési tevékenységgel magyarázható:

A Magyar Függetlenségi Mozgalom volt az a szervezet, amely Magyarországon a legösszefogottabban és a legmagasabb szinten vett részt a náci Németország ellen szerveződő ellenállásban. Teleki Pál miniszterelnök földalatti sejtet létesített, ahogy a titkos társaságok avagy a kommunisták szokták, hogy korlátlan propaganda-hadjáratot indítson a nácizmus, a nyilaskeresztes mákony és a Volksbundőrület ellen.”⁴

Teleki Pál kevésbé ismert titkos politikájának minisztériumi hátterét a Tájékoztatási Osztály és a Nemzetpolitikai Szolgálat jelentette. Heti harminc-negyvenezer náciellenes röplap került nyomtatásra és terjesztésre. Számos háborúellenes könyv kiadását és terjesztését segítették titkos úton⁵.

³ Karsai-Ungváry vita: kik a vidéki zsidóság eltűnésének fő felelősei? PDF Nyomtatás E-mail Tallózó – Szemle. 2011. május 18. szerda, 07:25. www.tte.hu/tallozo/43/7236

⁴ Molnár Sándor, Teleki Pál titkos tevékenysége a Sándor-palotában. in: Vigh Károly (szerk.): Ismeretlen Teleki Pál, Századvég, Budapest 2001. 31-83.

⁵ Székér Nóra: A Magyar Függetlenségi Mozgalom embermentő tevékenysége. (*Embermentés a vészkorszakban* című konferencián elhangzott előadás, Erdélyi Szövetség, 2014. november 8.) In: <http://erdelyiszovetseg.hu/>

A Szent-Iványi Domokos irányítása alatt működő Tájékoztatási Osztály munkájába kapcsolódtak be katonai vonalon Fábry Dániel altábornagy, a Legfelső Honvédelmi Tanács vezértitkára, Szent-Miklószy István a Honvédelmi Tanács titkára, Ujszászy István, vezérőrnagy a HM elhárítási osztályának vezetője, Padányi Jenő, vezérkari alezredes, az elhárítás fontos embere, Ridegváry Rajmund ezredes, a Csendőrnnyomozó Osztály vezetője, Kudar Lajos, csendőr alezredes, , a hírszerzésért és elhárításért felelős Andorka Rudolf és a katonai vezérkarból Dálnoki-Veress Lajos, sokan mások.

Az egyházakon keresztül társadalmi kapcsolatokat is sikerült kiépíteni. Mindszenty József, Apor Vilmos, Serédi Jusztinián hercegprímás, Varga Béla, Cavallier József a katolikus egyház részéről, Ravasz László, Bereczky Albert, Éliás József, Ordass Lajos, Kemény Lajos, Szent-Iványi Sándor a protestáns egyházak részéről voltak meghatározóak. Szoros volt az együttműködés Keresztes Fischer Ferenc belügyminiszterrel, Zsindely Ferenc belügyi államtitkárral és Bethlen István volt miniszterelnökkel is⁶.

A Magyar Függetlenségi Mozgalom Soos Gézátt Teleki Pál miniszterelnök titkárát bízta meg, hogy legyen a koordinátora az embermentés megszervezésének:

„Mihelyt az első zsidóellenes intézkedések napvilágot láttak, a Magyar Függetlenségi Mozgalom, illetve a Közösség azonnal kiküldött engem és Saláta Kálmánt, hogy az üldözöttekkel a kapcsolatot felvegyük és segíteni próbáljunk. Mindketten az egyházak zsidómissziói szerveivel valamint a különféle zsidó szervezetek tagjaival vettük fel a kapcsolatokat. Így léptem érintkezésbe a legendás hírű Wallenberg Raullal, aki Budapestre érkezve az elsők között keresett fel [...] Vele, és főként Éliás Józseffel beszéltem meg és dolgoztunk ki terveket. Éliás Józsefet rendszeresen értesítettem mindarról, amit a Külügyben, a Kormányzóságon és az egész MFM-hírszolgálatunk révén megtudtam és a zsidókat érintette.” –

Éliás József és a Jó Pásztor Bizottság 1945 telén már harmincegy gyermekotthont működtet, melyek 1580 gyermeknek és 420 felnőttnek biztosítottak menedéket:

„A Soli Deo Glória táboraiban annyi üldözöttet rejtettünk el, amennyit csak a hely engedett. Szereztünk egy diplomáciai jelzéssel ellátott autót, ami lehetővé tette számos zsidó megmentését. (...) Magánszemélyek, lelkipásztorok, állami alkalmazottak, titkos nyomdák ezerszámra gyártották a hamis keresztleveleket. Mindez halálbüntetés veszélyével járt.

---

⁶ u.ott.

*Csupán Budapesten több mint 30 000 üldözött személy volt elrejtve a peremkörnyéki munkások házaiban, a középosztály lakásaiban.*⁷–

Raoul Wallenberg svéd diplomata nyilas egyenruhába bujtatott fiatalokkal fegyveres fogolyszabadításokat is végrehajtott. Ezzel kapcsolatban Koncz Géza így fogalmaz: „bizonyos, hogy egy ilyen sokrétű, hónapokig tartó, ezeket érintő mentőakciót egymaga, vagy csak a semleges országok követségeinek alkalmazottaival karöltve aligha tudott volna lebonyolítani. Feltételezzük, hogy nagyszámú budapesti polgári és hatósági személy működhetett közre, akiknek neveit és tetteit most már mindörökre homály fedi, bármilyen csekély vagy életfontosságú szerepet is játszottak.”⁸ - Özv Hajósné, az utolsó találkozóról így számol be:

„1944. november végén volt az óbudai Lajos utcai titkos lakáson a Szövetség vezetőinek megbeszélése, 18 személy volt jelen, személyesen gr. Bethlen István – korábbi miniszterelnök is. Wallenberg nagyon sápadt, fáradt volt, ismertette a vésszesen rossz eseményeket, árulásokat. Az asztalon voltak iratok, fotók, tanúsítványok, jegyzőkönyvek – élő igazolása a magyarság többségének humánus helytállásáról, Európában egyedülálló segítségnyújtásának hiteles bizonyítékairól. Mindenről készült több példány másolat. Wallenberg el akarta juttatni a szövetségesekhez azokat. Wallenberg itt figyelmeztette Soos Gézát, hogy minden órában elfoghatja a Gestapo, azonnal menekülnie kell. Eszterházy Pál herceg segítségével szervezték meg, hogy alkalmas repülőgépet szerezzenek. Soos Géza fontos, az asztalon lévő dokumentumok másolatait magával viszi Olaszországba, ahol az angol vagy amerikai parancsnoknak kell átadnia.[...] Átvette az elkészített, vászonba varrt papírokat, melyet a mellére kötve az inge alá tett, a »Diplomata«⁹ elindult, sokadik életveszélyes, hazáját mentő küldetését teljesíteni.”¹⁰ –

gróf Esterházy János, a felvidéki Magyar Párt vezetője, aki 1942-ben, a szlovák parlamentben egyedül nem szavazta meg a zsidókat jogaiktól megfosztó törvényt, a saját birtokain is rejtegetett zsidó menekülteket. Esterházy Lujza emlékiratában így emlékezik vissza:

„Nem lehet semmit tenni, hogy a zsidókat megmentjük a deportálástól? – kérdezte édesanyám. Dehogynem – mondta János –, segíteni akarom őket, hogy Magyarországra meneküljenek. [...] Annak ellenére, hogy a németek átvonultak Magyarországon [Jugoszlávia ellen – M. I. megj.], a magyar kormányzó és a magyar kormány védelmezi a zsidókat, ugyanúgy, mint a lengyel menekülteket. Hitler dühe ellenére a lengyel menekültek és a magyarországi zsidók szabadon élnek az országban.”¹¹ –

⁷Soos Géza emlékkönyv, 131-132. idézi Szekér Nóra az említett cikke 12. oldalán.

⁸ Koncz Lajos, Zsidómentés és nemzeti ellenállás, Beszélő, 6. Évf. 8. - ismerteti Szekér Nóra u.ott

⁹Soos Géza álneve az ellenállásban- ismerteti Szekér Nóra u.ott

¹⁰Szekér Nóra,u.ott 18.oldal.

¹¹ Esterházy Lujza: *Szívek az ár ellen*, i. m., 128. p.- In: Molnár Imre: Esterházy János és más felvidéki embermentők üldözött zsidóság védelmében kifejtett tevékenységének főbb dokumentumai a II. világháború

Az országhatáron át menekülő Rujder Irén így számolt be az őket mentő Esterházy Jánostól kapott segítségről: „A negyvenes években, Pozsonyban mindenki tudta, hogy Esterházy zsidóbarát, ezért sokszor még zsidónak is csúfolták őt. Ő is ki volt téve az elhurcolás veszélyének, mégis segített ahol tudott. A szlovákiai belügyi jelentések többek között arról is beszámoltak, hogy a szlovákiai Magyar Párt vezetője és tagjai tevékenyen részt vesznek ebben a folyamatban. Esterházy Lujza emlékirata szerint is, testvére János Keresztes-Fischer Ferenc magyar belügyminiszterrel arról is egyeztetett, hogy a Szlovákiából menekülő zsidók szükség esetén akár útlevél és vízum nélkül is Magyarországra területére léphessenek, és ott a lengyelekhez hasonló menekült státuszban részesüljenek.¹²

Kolozsvár evangélikus-lutheránus esperese, Járosi Andor érdemelte ki a „Szamos-parti város Wallenbergje” címet. A zsidótörvények bevezetése idején állandóan zsidók társaságában mutatkozott, prédikációiban az emberek közti egyenlőséget hirdette. Zsidóknak antedatált hamis keresztleveleket állított ki. Bejárt barátaihoz a gettóba. 1944 őszén a bevonuló szovjet csapatok letartóztatták, kényszermunka-táborba vitték, december 26-án az Ural vidéki Magnyitogorszk városában lelte halálát.

A mentésnek egy különös módja volt a gyermekek fiktív örökbe fogadása. A kétségbeesett szülők szívesen rábízták gyermekeiket egy-egy erdélyi keresztény asszonyra, aki azokat sajátjaként tudta a hatóságok előtt feltüntetni. Miskolczi Dezső ideggyógyász, a kolozsvári egyetem rektora az elme klinikán 16 zsidót tartott beutalva, s így megmentette őket a deportálástól. Vitéz Haynal Imre bel- és szívgyógyász professzor e tanévben éppen a kar dékáni tisztségét töltötte be. Klinikáján több izraelita beteget kezelt fiktív diagnózissal.¹³

Kárpátaljai feljegyzések szerint az ungvári gettók és a különböző zsidó szervezetek között titkos futárszolgálat működött. Az egyik futárt, dr. Ackermann ungvári ügyvédet azonban elfogták a német biztonsági szolgálat emberei. Kiderült, hogy Ungvár aljegyzője, dr. Szendrődy (Szendrői) emberséges a zsidókkal. Ugyancsak segítőkész volt dr. Török

---

idején. 13p (*Embermentés a vészkorszakban* című konferencián elhangzott előadás, Erdélyi Szövetség, 2014. november 8.) In: <http://erdelyiszovetseg.hu/>

¹² Esterházy Lujza: *Szívek az ár ellen*, in.: 1991, 125. p.-idézi: In: Molnár Imre: Esterházy János és más felvidéki embermentők üldözött zsidóság védelmében kifejtett tevékenységének főbb dokumentumai a II. világháború idején. (*Embermentés a vészkorszakban* című konferencián elhangzott előadás, Erdélyi Szövetség, 2014. november 8.) In: <http://erdelyiszovetseg.hu/>

¹³ Dr. Gaal György (művelődéstörténész, Kolozsvár): *Igaz emberek a „kincses városban”*. 4p – elhangzott a fenti konferencián. In: <http://erdelyiszovetseg.hu/>

rendőrtanácsos is. Őket leváltották és internálták. Munkácson agyonverték Bíró Géza dési lakost, aki beadványban emelt szót zsidó honfitársaiért.¹⁴

A Szent Margit Gimnáziumban a megváltós nővérek 50 zsidó leányt rejtegettek), nem tudjuk még mindig a plébánosok által titokban kikereszteltek számát, egyes számítások 124 000-re teszik az így megmentettek számát. 1944. december 27-én a nyilasok a mintegy ezer zsidó életét megmentő Salkaházi Sára testvért a jeges Dunába lötték.¹⁵ Hetényi Varga Károly szerint- aki ezen időszak üldözött papi személyeinek életrajzát összeállította – 150 pap és szerzetes vett részt e munkában, akik sorsa később a fordulat éve után megkínzás vagy internálás lett. Ezeken felül még 350-400 pap és szerzetes volt elkötelezve az ellenállásban. Összesen tehát 500 pap és lelkész kockáztatta meggyőződésből az életét¹⁶.

Móna Ilona nővér 20 évvel ezelőtt a budapesti Holocaust Dokumentációs Központban feljegyezte, hogy 671 magyarnak van fája a jeruzsálemi Igazak Kertjében: ápolónő, bádogos, vízszerező, csendőr, vasutas, zenetanár – azaz a magyar nép minden rétege megtalálható köztük. Sokan életük kockáztatásával tudtak emberek maradni az embertelenségben.¹⁷

-----zene-----

---

¹⁴ Dupka György: A kárpátaljai zsidó lakosság kiirtásának vázlatos története. (részlet) 20p- konferencia-előadás. In: <http://erdelyiszovetseg.hu/>

¹⁵ Hévízi Józsa: Papok, plébánosok embermentő tevékenysége. A zsidómentés hálózata. 7p-- konferencia-előadás. In: <http://erdelyiszovetseg.hu/>

¹⁶ Varga József: Bűnös nemzet vagy kényszerű csatlós, Bp., 1991. II. kötet. 205.old.

¹⁷ Mona Ilona szociális testvér: A magyar nép és a holocaust.7p - konferencia-előadás u.ott. In: <http://erdelyiszovetseg.hu/>